

**Verkiezingsprogramma 2012
Liberaal Democratische Partij (LibDem)**

Én sociaal én liberaal

Inhoud

1. Uitgangspunten
2. Eurocrisis en economie
3. Economische orde, structurele aspecten
4. Onderwijs
5. Arbeidsmarkt en sociale zekerheid
6. Integratie
7. Bestuur
8. Overheid
9. Rechtsstaat, justitie en rechterlijke macht
10. Europa
11. Milieu en energie
12. Verkeer, vervoer
13. Huisvesting
14. Landbouw
15. Cultuur
16. Informatievoorziening
17. Veiligheid, politie
18. Zorg
19. Voeding en genotmiddelen
20. Vergrijzing
21. Buitenlands beleid
22. Burger en overheid, burger en politiek

Verkiezingsprogramma 2012 Liberaal Democratische Partij (LibDem)

Én sociaal én liberaal

De Liberaal Democratische Partij (LibDem) kiest voor een nieuwe aanpak van de politiek. Geen kortzichtig waan-van-de-dag-optreden, maar evenwichtige oplossingen met oog voor de lange termijn. Wij zijn voor een sociaal liberale politiek, voor een vrije samenleving. Op basis van onze politieke uitgangspunten geven we een visie op actuele onderwerpen, niet alleen voor de komende jaren, maar ook voor de verdere toekomst. Ons verkiezingsprogramma is gebaseerd op het manifest 'Én liberaal én sociaal', waarin we onze visie uitgebreid onderbouwen.

Ons verkiezingsprogramma is geen boodschappenlijstje. Met ons verkiezingsprogramma hopen wij mensen te inspireren, te laten zien waar liberaal democratische politiek voor staat.

Een verkiezingsprogramma moet de kiezer een heldere keuze bieden. Wij beperken ons daarom tot de hoofdlijnen en tot die onderwerpen waar we een standpunt innemen dat duidelijk afwijkt van andere partijen.

1. Uitgangspunten

Wij zijn voor een samenleving waarin het individu en de vrijheid van het individu centraal staan: de mens moet in staat zijn zelfstandig richting te geven aan zijn eigen leven. Maar de samenleving is meer dan de optelsom van vrije individuen. De overheid dient niet alleen oog te hebben voor de belangen van het individu, maar dient ook de sociale verbanden te versterken. Er moet meer balans komen tussen de individuele belangen en die van de gemeenschap.

Naast kernwaarden als vrijheid, verantwoordelijkheid en sociale gerechtigheid vinden wij dat democratie en respect uitgangspunt van het beleid moeten zijn. Iedere ingezetene van Nederland heeft recht op respect van zowel zijn medeburgers als van de overheid.

Wij zijn voor een samenleving waarin de zwakkere beschermd wordt, wellicht meer dan nu het geval is. Maar dan wel op zodanige wijze dat eenieder zo goed mogelijk de bijdrage aan de samenleving kan geven waartoe hij potentieel in staat is.

Nederland kent een multiculturele samenleving. Wij herkennen ons niet in de xenofobie van de laatste jaren en willen terug naar de kernwaarden van de Nederlandse samenleving: openheid en tolerantie.

Wij vinden dat de kloof tussen burger en politiek gedicht moet worden. Daar is geen ingrijpende herziening van allerlei instituties voor nodig. Het goed laten functioneren van de parlementaire democratie kan veel betekenen. En daar is veel ruimte voor verbetering!

Het gebrek aan ideologie en daardoor lange termijn visie is één van de redenen dat er weinig vertrouwen in de politiek is. Politici plegen daardoor maatregelen te nemen die slecht doordacht en onderbouwd zijn, in veel gevallen onrechtvaardig, daardoor op veel weerstand en onrust stuiten en vervolgens weer teruggedraaid worden. Voorbeelden zijn de forensentaks en de langstudeerbeoete.

LibDem vindt dat een betrouwbare politieke partij gebaseerd moet zijn op een duidelijke ideologie: een visie op de samenleving en op de economie. LibDem heeft deze neergelegd in uitgangspunten, die verder uitgewerkt zijn in het manifest 'Én liberaal én sociaal', dat mede de basis vormt voor dit verkiezingsprogramma. Onze uitgangspunten en het manifest zijn op de website te vinden.

2. Eurocrisis en economie

Als gevolg van de eurocrisis balanceert Nederland voortdurend op de rand van recessie. Als we er officieel niet in zitten, is de kans op een nieuwe recessie continu aanwezig. Nederland doet het slechter dan de ons omringende landen, hetgeen met name komt door het teruglopen van de binnenlandse bestedingen. Nederland heeft al jaren een spaaroverschot: we geven minder uit dan wij verdienen. Het terugvallen van de binnenlandse vraag versterkt dit verder. De economische krimp zal ten koste gaan van de werkgelegenheid, met name in die sectoren die voor de binnenlandse markt produceren.

De relatief slechte prestaties van de Nederlandse economie zijn mede het gevolg van het kabinetsbeleid dat gericht is op het in korte termijn in evenwicht brengen van de overheidsfinanciën. Dat is een procyclisch beleid dat ten koste gaat van de binnenlandse economie en de werkgelegenheid en de crisis verergert.

LibDem is voor gezonde overheidsfinanciën, maar in deze omstandigheden is het onverstandig het tekort geforceerd te verlagen. Eerst moet de groei weer aantrekken, dan zal het begrotingstekort vanzelf weer dalen. Pas na aantrekkende groei is het verstandig om maatregelen te nemen die het tekort versneld terugbrengen. Onder deze omstandigheden is niets doen verstandiger en in ieder geval beter voor de economie dan het huidige kabinetsbeleid.

De eurocrisis heeft duidelijk gemaakt dat er weeffouten in de monetaire unie zijn. De Europese regeringsleiders volgen een oude reflex en hebben meer bevoegdheden overgedragen aan niet-democratische gecontroleerde organen en hebben daarmee het nationaal budgetrecht uitgehold.

Duidelijk is dat een aantal structurele maatregelen genomen moeten worden die een nieuwe crisis voorkomen. Dat betreft in de eerste plaats een Europees toezicht op

banken, regels voor een depositogarantiestelsel en een resolutieautoriteit voor het afwikkelen van insolvable banken

Daarnaast dienen de overheden onder zeer strenge voorwaarden toegang te hebben tot een kredietfaciliteit als het ESM. Begrotingsdiscipline is in de eerste plaats de verantwoordelijkheid van de betrokken lidstaat. De kapitaalmarkt kan een belangrijke rol spelen in het afdwingen van begrotingsdiscipline. Voor zover nodig, kunnen mechanismen worden ingevoerd die dat versterken.

Om het hoofd te bieden aan deze eurocrisis moet onderscheid gemaakt worden tussen houdbare en niet-houdbare schuld.

Wanneer een schuldpositie niet houdbaar is, dient deze geherstructureerd te worden, waarbij beleggers en overheden hun verlies nemen. Het betreffende land moet maatregelen nemen om de economie en de overheidsfinanciën weer op orde te krijgen. Steun van het ESM is pas aan de orde als de situatie houdbaar is en het land de gemaakte afspraken nakomt.

Wanneer een schuldpositie wel houdbaar is, maar het land te maken heeft met speculatie of wantrouwen door beleggers, kan steun uit het ESM worden gegeven. Deze steun is tijdelijk en kan weer ingetrokken worden wanneer de financiële markten van de houdbaarheid van de schuld overtuigd zijn.

In beide gevallen is de uitgifte van Eurobonds overbodig; vanwege alle bezwaren die daartegen in te brengen zijn, is deze niet wenselijk.

De recente overdracht van bevoegdheden op het gebied van economie en begroting aan Europa was niet nodig geweest als voldoende gebruik wordt gemaakt van de hierboven geschetste mechanismen. De huidige situatie heeft duidelijke nadelen. Niet alleen zijn bevoegdheden overgedragen aan een ongecontroleerde, bureaucratische macht, maar ook is het beleid dat daaruit voortvloeit te star. Een duidelijk voorbeeld is de situatie in Nederland. Voor de Nederlandse economie zou het beter zijn om de binnenlandse vraag op peil te houden, hetgeen inhoudt dat het begrotingstekort niet te snel verlaagd moet worden. Dat is ook goed voor Europa, want als de vraag in noord-Europa op peil blijft, kunnen de Zuid-Europese landen meer exporteren, waardoor zij hun economie makkelijker kunnen hervormen.

Standpunten

- a. Economische groei is nu de eerste prioriteit; er worden geen bezuinigingsmaatregelen genomen.
- b. Er komt een Europees toezicht op banken en een evenwichtig stelsel van depositogaranties.
- c. Begrotingsdiscipline is in de eerste plaats een verantwoordelijkheid van de lidstaten; de Europese begrotingsregels worden herzien.
- d. De disciplinerende werking van de kapitaalmarkt wordt zo nodig versterkt.
- e. Er worden geen Eurobonds uitgegeven.
- f. Europa speelt wel een coördinerende rol in het macro-economisch beleid; dat mag evenwel niet tot dwingende maatregelen leiden.

3. Economische orde, structurele aspecten

Een goed werkende markteconomie is de beste basis voor zo groot mogelijke welvaart. Voor een goede marktwerking is goede regelgeving en een duidelijke rol van de overheid onontbeerlijk. Het is dus niet een keus van of markt of overheid, zoals soms gesteld wordt, maar van én markt én overheid. Wel dient de vraag of een product of dienst door de overheid dan wel door de markt geproduceerd moet worden, op een afgewogen

manier beantwoord te worden. Het heeft alleen zin marktwerking na te streven als er inderdaad sprake is van een markt waar de consument een keus heeft. In die optiek heeft het geen zin om bijvoorbeeld het spoor of Schiphol te privatiseren.

Een goede markt heeft goede regels nodig. Economische ontwikkeling gaat doorgaans samen met verdere specialisatie; hoe ingewikkelder een economie, des te meer regelgeving nodig is. Dat is een wetmatigheid waar niet aan valt te ontkomen. De leus “minder regels” is dan ook te simpel. Veel beter is het te spreken van “betere regels” en een kwalitatief hoogwaardig overheidsapparaat om de regels te interpreteren en uit te voeren.

Daarbij wordt regelgeving – op de tekentafel ontworpen – te vaak toegesneden op de situatie van grote ondernemingen, waarbij de belangen voor het midden- en kleinbedrijf uit het oog worden verloren. Een bedrijf van 100 werknemers kan de kosten van arbeidsongeschiktheid van één van zijn werknemers doorgaans wel opvangen; voor een bedrijf met drie werknemers kan dat de ondergang betekenen.

De concurrentie uit lage-lonenlanden zal er toe leiden dat banen uit Nederland verdwijnen. Voor een deel is dat onvermijdelijk: het gaat om een wereldwijde herschikking van productie en consumptie, die ook in Nederland tot een hogere welvaart kan leiden. Maar het is essentieel dat Nederland ook een maakindustrie behoudt, opdat de economische structuur evenwichtig blijft. De kenniseconomie is belangrijk, maar het is onzin om alleen te focussen op 'kenniseconomie': we zijn niet slimmer dan anderen en moeten dat niet pretenderen. Wel bestaat grote behoefte aan kwaliteit en aan vakmanschap en is er alle reden om zorg te dragen voor zo goed mogelijke economische prestaties. Dat vraagt om goed onderwijs, hoogwaardig onderzoek en de ontwikkeling van kwaliteit en vakmanschap over de gehele linie.

Het principe van een markteconomie houdt in dat de overheid voorwaarden schept om de markt te laten werken. De overheid onthoudt zich evenwel van het bevorderen van bepaalde bedrijfstakken of ondernemingen. Een speerpuntenbeleid zoals het kabinet Rutte dat heeft gevoerd, wordt dan ook afgewezen.

Standpunten

- a. De basis voor onze welvaart is een goed functionerende markteconomie.
- b. Alleen privatisering van overheidstaken als die – na grondige analyse – beter door de markt uitgevoerd kunnen worden; marktwerking kan alleen als er ook daadwerkelijk sprake is van een keuze.
- c. De railinfrastructuur, de energie/gasdistributienetten, de waterbedrijven en de luchthaven Schiphol moeten derhalve in overheidshanden blijven.
- d. Regelgeving kwalitatief hoogwaardig en waar het kan minder.
- e. Kwantitatieve doelstellingen voor regelgeving zijn onzinnig en leiden tot cijferfetisjisme en verkeerde keuzes.
- f. Bij regelgeving wordt rekening gehouden met het mkb; er komt dus geen wetgeving die voor kleine bedrijven bijna onuitvoerbaar zijn.
- g. LibDem kiest voor een evenwicht in de economische structuur. Eenzijdig focussen op de kenniseconomie doet geen recht aan het belang van de maakindustrie in Nederland. LibDem is voor een effectieve koppeling tussen beide.
- h. LibDem wil meer aandacht voor vakmanschap en kwaliteit en wil dit ook terug zien in de opleidingen en de eisen die aan schoolverlaters worden gesteld.
- i. Zelfstandig ondernemerschap biedt voor mensen de mogelijkheid om commerciële talenten te ontplooiën. Stimulering van zelfstandig ondernemerschap moet gericht

zijn op het geven van een terugvaloptie, zodat de drempel naar ondernemerschap verlaagd wordt.

- j. Maatschappelijk verantwoord ondernemen hoort zowel voor overheid, bedrijfsleven als not-for-profit organisaties een uitgangspunt te zijn voor hun functioneren.
- k. Toezichthouders die een algemeen belang dienen, worden gefinancierd uit de algemene middelen en niet door een omslag over degenen waarop toezicht wordt gehouden.

4. Onderwijs

Goed onderwijs is essentieel voor onze toekomst. Onderwijs is meer dan alleen kennisoverdracht. Om het individu goed voor te bereiden op een zelfstandig functioneren in de huidige maatschappij zou onderwijs vier doelen moeten nastreven:

- een economisch doel: de overdracht van kennis en het ontwikkelen van vaardigheden
- een politiek doel: het vormen van burgerschap
- een sociaal doel: verbinden en sympathie kweken voor mensen met een ander perspectief op het leven
- zelfontplooiing en ontwikkelen van talenten en kwaliteiten.

Deze vier doelen zouden in het onderwijs gelijk aan bod moeten komen, met name in een ingewikkelder wordende maatschappij en een onzeker wordende internationaliserende wereld.

De kwaliteit van de hele verticale kolom van ons onderwijs - van preprimair tot en met academisch - kan en moet fors omhoog. Er moeten meer middelen aan het onderwijs besteed worden, maar de noodzakelijke kwaliteitsverbetering hoeft niet alleen maar geld te kosten.

Van belang is dat kwaliteit in het onderwijs herkend en beloond wordt, zodat het weer aantrekkelijk wordt om een carrière in het onderwijs na te streven. De leraar is medeopvoeder en verdient respect, in het bijzonder van leerlingen en ouders.

Daarnaast moeten wij niet bang zijn eisen te stellen aan leerlingen en studenten. Liever een hoge lat dan een lage drempel. Bij het afnemen van eindexamens moet de overheid onafhankelijk en bij elke gelegenheid controle uitoefenen om de kwaliteit van de diploma's te waarborgen. Kwantitatieve doelstellingen gaan nu ten koste van de kwaliteit: de kwaliteit moet maatgevend zijn. Binnen die kwaliteitseisen kan – in plaats van het reguliere basisonderwijs en voortgezet onderwijs – ruimte zijn voor andere (eigen) vormen van onderwijs.

Studenten mogen kwalitatief goed onderwijs en de benodigde aandacht verwachten van hun docenten om hun studie op tijd tot een goed einde te brengen. In het hoger onderwijs worden docenten thans teveel afgerekend op hun onderzoekstaken en te weinig op het onderwijs. Ook in het onderwijs is de managementcultuur te ver doorgeschoten. Bestuur, beheer en inrichting van onderwijsinstellingen moeten in het teken staan van gedegen onderwijs door gekwalificeerde en geïnspireerde leerkrachten. De aandacht moet terug naar het primaire proces.

Het is goed dat studenten worden aangespoord hun studie voortvarend ter hand te nemen. Waar er voorheen te weinig eisen gesteld werden – waarvan de “eeuwige student” het symptoom was - is dat nu doorgeschoten naar de andere kant. Zo wordt zeer streng toegezien op de prestaties van eerstejaars met het bindend studieadvies als gevolg. Dit leidt tot grote inefficiënties omdat deze studenten vaak in een andere stad

hun studie opnieuw moeten beginnen. Het verschijnsel doet zich voor dat grote aantallen HBO-studenten uit Leeuwarden nu in Groningen dezelfde opleiding gaan volgen en vice versa. Veel onnodig heen en weer gereis en veel onrust voor niets!

Ook de langstudeerboete en het extra collegegeld voor een tweede studie zijn belemmeringen die een efficiënt studeren en het optimaal ontplooien van talenten in de weg staan.

Standpunten

- a. Kwaliteitsverbetering in het onderwijs heeft hoge prioriteit.
- b. Het management moet in dienst staan van het primaire proces en niet andersom.
- c. De leraren vormen het hart van het leerproces. LibDem is daarom voorstander van het beter belonen van goede leerkrachten.
- d. Het schoolklimaat moet dusdanig zijn dat er wederzijds respect is tussen leraren, kinderen en ouders.
- e. De overheid moet de kwaliteit van diploma's waarborgen.
- f. De menselijke maat voor de scholen zal leidend moeten zijn, om zo een veilige leeromgeving te bieden. Zo mogelijk wil LibDem de kleinere schaal van onderwijsinstellingen bevorderen.
- g. Studiefinanciering moet zodanig zijn dat studenten zich op hun studie kunnen concentreren.
- h. Het extra collegegeld voor een tweede of derde studie wordt afgeschaft.
- i. De langstudeerboete wordt met terugwerkende kracht afgeschaft; het teveel betaalde collegegeld wordt gerestitueerd.
- j. Het bindend studieadvies wordt versoepeld; afhankelijk van oorzaken van de studievertraging wordt bij dezelfde onderwijsinstelling een tweede kans geboden.
- k. Afschaffen loting bij alle studierichtingen; eventuele capaciteitsproblemen oplossen door vergelijkend toelatingsexamen of na propedeuse.
- l. Het ook bij universiteiten en hogescholen doorgeschoten marktdenken (student als consument) wijst LibDem af. Het gaat in de eerste plaats om het bijbrengen van vaardigheden en kennis.

5. Arbeidsmarkt en sociale zekerheid

In een moderne economie is arbeidsmobiliteit essentieel: de economie verandert snel en het is noodzakelijk dat werknemers zich aan veranderde omstandigheden aanpassen en leren met nieuwe technologieën om te gaan. Een leven lang leren is niet alleen een economische noodzaak, het biedt ook de mogelijkheid aan het individu zich maximaal te ontplooien.

Die noodzakelijke aanpassing betekent ook dat het wenselijk is om voor een goede werking van de arbeidsmarkt te zorgen, met de nodige flexibiliteit en arbeidsmobiliteit. De overheid dient daarbij wel oog te hebben voor de sociale gevolgen van de arbeidsmobiliteit. Dat betreft zowel de onzekerheid over het inkomen als de consequenties voor sociale verbanden. Immers de werkgemeenschap is één van de belangrijke gemeenschappen waartoe men behoort en bij verhuizing in verband met werk heeft dat ook gevolgen voor andere gemeenschappen, zoals buurt, verenigingen e.d.

Een goede sociale zekerheid dient er voor te zorgen dat bij verlies van werk in ieder geval de eerste maanden het inkomen niet (sterk) achteruit gaat. Maar het sociaal vangnet moet geen hangmat, maar een trampoline zijn. Dat betekent dat de overheid een

actief beleid moet voeren om eenieder die een beroep doet op de sociale zekerheid – of die dat om andere redenen wenst – een goede, professionele begeleiding op de arbeidsmarkt te geven. Uitgangspunt moet zijn dat iedereen te allen tijde opnieuw de kans krijgt om zich zo goed mogelijk te ontplooiën, ook na ontslag of faillissement. Op dit vlak is er veel ruimte voor verbetering. En deze verbetering is noodzakelijk om er voor te zorgen dat daadwerkelijk ieder mens in staat is richting te geven aan zijn eigen leven. Kortom, het is een essentiële voorwaarde voor een samenleving, waarin – zoals ons dat voor ogen staat – de vrijheid van het individu centraal staat.

In een markteconomie is de beloning van een werknemer in beginsel gerelateerd aan zijn productiviteit. Niet iedereen zal evenwel in staat zijn om in onze moderne economie te allen tijde een zodanige arbeidsproductiviteit te realiseren dat hij daarmee voldoende inkomen verdient om rond te kunnen komen. Voor degenen waarvan de arbeidsproductiviteit te gering is om een redelijk bestaan te verdienen wordt een loonkostensuppletie ingesteld, die gerelateerd is aan het verdiende uurloon. Dit is te vergelijken met de 'earned income tax credit' in de Verenigde Staten. Zodoende kan werkgelegenheid worden gecreëerd waarvoor de arbeidskosten minder zijn dan het minimumloon, terwijl de betrokken werknemer wel een aanvaardbaar inkomen verdient.

Nederland kent nu veel zzp'ers en flexwerkers. Deze hebben de klappen van de kredietcrisis opgevangen, waardoor de werkloosheid in Nederland – volgens de statistieken – laag is gebleven. Veel van deze zzp'ers en flexwerkers hebben onder de huidige omstandigheden moeite met het vinden van opdrachten en werk en komen in financiële problemen. Zij vallen tot nu toe buiten veel sociale zekerheid voorzieningen, zoals een arbeidsongeschiktheidsverzekering, en kunnen zich vaak alleen met veel moeite en tegen hoge kosten verzekeren, waardoor velen onverzekerd zijn. Dat moet anders en er is geen reden zzp'ers en flexwerkers systematisch anders te behandelen dan gewone werknemers.

Participatie van vrouwen kan worden bevorderd door zorg te dragen voor betere en betaalbare kinderopvang en het nastreven van een doorlopend schoolrooster op de basisschool. Kinderopvang is evenwel primair een verantwoordelijkheid van de ouders; deze kan daarom niet gratis zijn.

Een algemeen principe is voorts dat waar de overheid voor speciale gevallen bijzondere voorzieningen treft, de betrokkenen wel de normale kosten moet dragen die met het gebruik van deze voorzieningen gemoeid zijn.

Standpunten

- a. LibDem wil de werkloosheidsuitkeringen voor de eerste drie maanden verhogen; daarna is de uitkering afhankelijk van de inspanningen en de mogelijkheden om weer een baan te vinden.
- b. Met een evenwichtige versoepeling van het ontslagrecht kunnen meer banen gecreëerd worden en zal de dynamiek in de economie toenemen.
- c. LibDem staat voor een actievere en professionele arbeidsmarktbemiddeling bij werkloosheid.
- d. Voor zzp'ers worden voorzieningen getroffen waardoor zij sociale zekerheid kunnen krijgen tegen analoge condities als werknemers.
- e. LibDem is voor meer banen voor laaggeschoolden, waarmee toch een aanvaardbaar inkomen wordt verdiend. Om deze doelstelling te bereiken wordt een vorm van loonkostensubsidie ingevoerd, waardoor werkgevers aangemoedigd worden mensen aan te nemen tegen lage loonkosten.

- f. LibDem is voor een goede en betaalbare kinderopvang; deze kan niet gratis zijn.

6. Integratie

Nederland is een multiculturele samenleving. Dat vraagt om wederzijds respect tussen de verschillende culturen. Dat respect mag van alle individuen en groeperingen in de samenleving worden gevraagd. De afgelopen jaren heeft het daar zichtbaar aan ontbroken.

Werk is de beste vorm van integratie. Ook onderwijs dient een belangrijke rol bij integratie te spelen. Het is van belang dat de onderwijsinspectie daar nauwlettend op toeziet.

Tevens vinden wij het van belang dat het beleid er op gericht is dat alle kinderen die in Nederland opgroeien, op een goede manier in de Nederlandse samenleving integreren. Dat houdt onder meer in dat er alles aan wordt gedaan om achterstanden te weg te werken, zowel bij kinderen met een autochtone als met een allochtone achtergrond.

Standpunten

- a. Integratiebeleid is gericht op het bevorderen van het wederzijds respect tussen verschillende culturen.
- b. Zij die naar Nederland komen met de intentie zich blijvend te vestigen worden geacht aan het maatschappelijk en economisch verkeer in Nederland deel te nemen; dit houdt onder meer in het beheersen van de Nederlandse taal. Dit uitgangspunt maakt een integraal onderdeel uit van het sociaal beleid.
- c. Discriminatie van het individu of groepen van individuen op enigerlei wijze wordt bestreden.

7. Bestuur

Over het openbaar bestuur is de laatste jaren veel verwarring ontstaan. Er is veel gesproken over bestuurlijke vernieuwing, zonder dat duidelijk was welke problemen daarmee opgelost zouden moeten worden. De vraag of het beter laten functioneren van de bestaande structuren niet afdoende was kwam daarbij te weinig aan de orde, vaak door gebrek aan kennis van die structuren. Ook zijn allerlei voorstellen gedaan zonder na te gaan of de voorgestelde oplossingen niet nog meer problemen zouden veroorzaken. Dat geldt bijvoorbeeld voor een verandering van het kiesstelsel of zelfs voor het invoeren van een gekozen burgemeester, zonder dat de consequenties daarvan goed doordacht waren. Tijd voor reflectie wordt nauwelijks gegund. Wij zijn niet principieel tegen iedere verandering in het openbaar bestuur, maar vinden dat je alleen dan moet veranderen als duidelijk is dat de bestaande structuren niet werken en dan op basis van een weloverwogen plan. Dat geldt ook voor de Europese Unie, die inmiddels – ook al ontkennen sommigen dat – tot één van de bestuurslagen gerekend moet worden.

De tendens om steeds meer taken en verantwoordelijkheden van het Rijk – vaak uit bezuinigingsoverwegingen – bij de gemeentes neer te leggen, moet gekeerd worden. Dit leidt alleen maar tot een ongewenste ongelijkheid tussen de gemeentes bij het uitvoeren van Rijkstaken. Als efficiency bij de uitvoering het hoofdmotief is, dan dient dat door verbetering van de bedrijfsvoering binnen de Rijksdienst bewerkstelligd te worden, niet door het afschuiven van de verantwoordelijkheden.

Verder is er een tendens om te pas en te onpas Nederland bestuurlijk weer op de tekentafel te willen leggen. Provincies worden op papier samengevoegd, waterschappen opgeheven, gemeentes moeten fuseren. Dat leidt vaak tot veel onrust, een grotere afstand van de burgers tot het bestuur en in veel gevallen tot veel hogere kosten dan voorheen. Deze tendens moet stoppen. LibDem is niet a priori tegen hervormingen, maar alleen op basis van een heldere analyse, waarbij eerst de problemen benoemd worden, alternatieven geschetst en besproken en dan pas eventuele conclusies worden getrokken en aanbevelingen gedaan.

Er moet voorts meer symmetrie komen in de rechten en plichten van burgers van alle delen van het koninkrijk. Alle Nederlanders - van Europese dan wel van Caribische achtergrond - moeten overal in het Koninkrijk gelijk behandeld worden.

Standpunten

- a. Bestuurlijke vernieuwing alleen na grondige analyse van de op te lossen problemen en op basis van een weloverwogen plan.
- b. Het samenvoegen dan wel herindelen van gemeentes, provincies of waterschappen vindt pas plaats na een grondige analyse van de op te lossen problemen en de te verwachten voordelen op basis van een weloverwogen plan.
- c. Rijkstaken niet nodeloos naar gemeentes of provincies overhevelen.
- d. Een aantal Rijkstaken die ten onrechte aan de decentrale overheden zijn toegewezen, worden weer door het Rijk uitgevoerd.
- e. Meer duidelijkheid over de relaties binnen het Koninkrijk.

8. Overheid

Er is veel kritiek op het functioneren van de overheid. En vaak terecht. Er zijn vele voorbeelden van niet bereikbare ambtenaren, trage besluitvorming, beleid dat niet goed doordacht is. Er zijn gelukkig ook voorbeelden van het tegendeel. Toch is het algemeen beeld niet onverdeeld gunstig. Eén van de redenen daarvan is een inadequaat management, hetgeen zich veelal uit in een te ver doorgeslagen managementcultuur, wat vaak ten koste gaat van inhoudelijke kennis en continuïteit. Er is te veel procesmanagement en vaak (veel) te weinig aandacht voor de inhoud. Dat geldt zowel voor beleid als uitvoering.

In het verleden is vaak ten onrechte privatisering als de oplossing gekozen voor een falend management binnen de overheid, waarmee de problemen vaak vergroot zijn in plaats van opgelost. Er moet dan ook voorzichtigheid betracht worden bij het privatiseren of uitbesteden van overheidstaken.

De kwaliteit van de overheid dient verbeterd te worden. Het opleggen van prestatie-indicatoren of benchmarks is daarvoor niet in alle gevallen de goede oplossing. Soms werkt dat averechts, doordat procesmanagers daarop gaan sturen en dan de eigenlijke doelstellingen uit het oog verliezen. Kwaliteitsbewaking door visitaties – mits goed vormgegeven – verdient in veel gevallen de voorkeur.

Daarnaast dient de kwaliteit van de overheid bewaakt te worden door voor burgers een effectieve klachtenprocedure voor al het overheidshandelen in te stellen, waarbij voor iedere klager volstrekt transparant is wat met zijn klacht gebeurt en er voorts mogelijkheden voor beroep zijn. Hier valt veel te verbeteren. De overheid dient de burger serieus te nemen. Pas dan is er daadwerkelijk sprake van respect.

De ambtelijke cultuur dient verbeterd te worden, met meer aandacht voor inhoud en kwaliteit. Onder meer moet het waarschuwen voor verkeerde keuzes en het formuleren van alternatieven voor het beleid niet ten koste van de carrière van de betrokken ambtenaar gaan, die daarmee immers het publiek belang dient.

Voorts is het wenselijk het aantal bijbaantjes en commissariaten van de publieke ambtsdragers te beperken. Dat zal tevens de openheid in de samenleving bevorderen, omdat ook relatieve buitenstaanders dan de mogelijkheid krijgen een bijdrage te leveren.

Standpunten

- a Meer aandacht voor inhoudelijke kennis en continuïteit.
- b Kritisch omgaan met het stellen van – doorgaans misplaatste – kwantitatieve doelstellingen.
- c Geen ondoordachte bezuinigingsvoorstellen voor het aantal ambtenaren.
- d Grote transparantie in beleid en uitvoering.
- e Effectieve klachtenprocedure voor alle overheidshandelingen: iedere overheidsinstelling moet een aanspreekpunt hebben waar burgers met klachten over die overheid naar toe kunnen.
- f Beperking aantal bijbaantjes voor politieke ambtsdragers en ambtenaren.

9. Rechtsstaat, justitie en rechterlijke macht

Een goed rechtsstelsel, waarbij de rechten en plichten evenwichtig verdeeld en zo duidelijk mogelijk zijn, is essentieel voor zowel de vrijheid van het individu als voor de economie en dus voor onze welvaart. Dat vraagt om een goede wetgeving en om goede kwaliteit en voldoende bezetting van de rechterlijke macht. Beide zijn onderwerp van zorg.

De wetgeving wordt in eerste instantie in de Tweede Kamer behandeld. In tegenstelling tot vroeger, zijn er nu veel minder Kamerleden die een juridische opleiding hebben. Dat gaat ten koste van de kwaliteit van de wetgeving, zoals onder meer door leden van de Eerste Kamer regelmatig geconstateerd wordt. De gevolgen daarvan strekken zich over de hele samenleving uit.

Ook de rechterlijke macht staat onder druk. Hier is eveneens de managementcultuur te ver doorgeschoten. Daarbij komt nog dat jarenlang de honorering van de leden van de rechterlijke macht achtergebleven is bij die in de advocatuur. Beide aspecten gaan ten koste van de noodzakelijke onafhankelijkheid en kwaliteit van onze rechtspraak.

Het belang van een goed rechtstelsel en een kwalitatief hoogwaardige, onafhankelijke rechterlijke macht kan nauwelijks overschat worden. Niet alleen op grond van maatschappelijke, maar ook van economische overwegingen. Als wij door blijven modderen, valt nu al te voorspellen dat over – bijvoorbeeld – 15 jaar een studie gepubliceerd wordt waaruit blijkt dat het bedrijfsleven last heeft van rechtsonzekerheid en dat onze economie daar aantoonbaar onder lijdt. Het zal dan decennia vergen om een slechte reputatie te herstellen. Het is zaak de bakens tijdig te verzetten.

De laatste jaren zijn maatregelen getroffen die de toegang tot de rechterlijke macht beperken, zoals het verhogen van de griffierechten. In een rechtstaat behoort de drempel om een beroep op de rechter te doen, zo laag mogelijk te zijn. Wel zouden er mogelijkheden moeten zijn die het onterecht procederen en traineren van procedures afstraffen.

In ons rechtstelsel is een praktijk geslopen, die de duidelijkheid en de rechtszekerheid niet ten goede komt, te weten het systematisch gedogen. Een bepaalde handeling wordt bij wet strafbaar gesteld; vervolgens wordt openlijk kenbaar gemaakt dat overtreding – tot een bepaalde grens – niet vervolgd zal worden. Van tweeën één: óf de bedoelde handelingen worden maatschappelijk aanvaardbaar geacht, óf de feiten worden als niet toelaatbaar beschouwd. In het eerste geval dienen zij uit het strafrecht geschrapt te worden, inclusief de bijbehorende handelingen. In het tweede geval dienen de strafbare feiten daadwerkelijk vervolgd te worden.

Standpunten

- a. Meer aandacht voor kwaliteit wetgeving in Tweede Kamer; onder meer wordt er meer aandacht gegeven aan de adviezen van de Raad van State.
- b. Versterking van de rechterlijke macht door een betere salariering van rechters en officieren van justitie.
- c. Ook bij de rechterlijke macht geldt dat het management er ten dienste van het primair proces moet zijn en niet andersom.
- d. De recente verhoging van de griffierechten wordt teruggedraaid.
- e. Gedogen alleen als tijdelijke oplossing: de wet is bepalend voor het beleid.

10. Europa

De wijze waarop Den Haag met Europa is omgegaan is duidelijk een voorbeeld van hoe het niet moet. Dat is goed duidelijk geworden bij het referendum over de Europese Grondwet. Maar al lang voor die tijd was er een gebrek aan visie. Den Haag staat met de rug naar Europa en daarmee ook met de rug naar de toekomst.

Wij vinden het van belang dat de Nederlandse identiteit behouden blijft. Dat kan evenwel alleen als wij een duidelijke visie weten te formuleren op de toekomst van de Europese Unie. Daaraan ontbreekt het bij de meeste politieke partijen. Het is vooral dat gebrek aan visie dat ten grondslag ligt aan de huidige (vermeende) afkeer van Europa.

De meeste mensen ervaren het lidmaatschap van de Europese Unie als positief. En terecht: het levert een belangrijke bijdrage aan onze welvaart. Maar er zijn ook terechte bezwaren tegen de wijze waarop de Europese Unie nu functioneert. Europa is, mede als gevolg van de uitbreidingen, een oncontroleerbare, bureaucratische macht geworden. De belangrijkste klacht over Europa is dat burgers er geen 'grip' op hebben.

Het is daarom van belang dat er duidelijke regels komen voor de bevoegdheden van de Europese Unie, waarbij tevens duidelijk moet zijn waar Europa niet over gaat. Maar belangrijker is nog om de besluitvorming democratischer te maken. De instellingen van de Europese Unie zijn ontworpen voor een gemeenschap van zes lidstaten. Zij hebben goed gefunctioneerd, zelfs toen de Unie uit vijftien lidstaten bestond. Maar nu de Unie uit 27 – en binnenkort meer – lidstaten bestaat, zijn zij ontoereikend. In het Europa van de hoofdsteden, zoals wij dat nu kennen, speelt Nederland als relatief kleinere lidstaat een steeds kleinere rol en verschuift de macht naar de grotere lidstaten. De enige manier om de burgers weer controle op de besluitvorming te geven, is om Europa democratischer te maken: het Europa van de burger in plaats van het Europa van de hoofdsteden. Eén element daarvan is het kiezen van het Europees Parlement door middel van Europese kieslijsten. Dat betekent niet meer macht voor Europa, dat betekent alleen dat de macht die Europa toch al heeft, beter controleerbaar wordt. De meeste Haagse partijen miskennen dit probleem en zijn als gevolg van de uitslag van het referendum over de Grondwet alleen maar schuchterder geworden. Ten onrechte! Wij moeten verder. De Haagse struisvogelpolitiek leidt alleen tot nog meer verlies aan macht en uiteindelijk tot nog meer frustraties.

Turkije is een belangrijk land en Nederland heeft er nu al 400 jaar goede relaties mee. Turkije ligt voor het overgrote deel in Azië en kan daarom dus niet als een echt Europees land worden gezien. Een eventuele toetreding van Turkije tot de Europese Unie zal de Unie uit evenwicht brengen en zal het draagvlak voor Europa nog verder doen afnemen. Turkije kan bovendien een stabiliserende rol spelen in de regio, deze rol zal sterker zijn als zij geen lid is van de Europese Unie. Turkije moet dan ook geen lid van de Europese Unie worden. Wel zou Turkije desgewenst tot de Europese Economische Ruimte kunnen toetreden (zelfde status als bijvoorbeeld Noorwegen) of anderszins voordelen van de interne markt, wellicht inclusief structuurfondsen, kunnen genieten alsmede een sterk partnerschap met de Europese Unie aangaan.

Ten slotte menen wij dat een eventueel referendum over toetreding van nieuwe lidstaten niet gehouden moet worden na afloop van de onderhandelingen met een kandidaat-lidstaat, maar voorafgaand aan iedere toezegging om onderhandelingen daarover aan te gaan.

Standpunten:

- a. Politiek Den Haag heeft te weinig lering getrokken uit het 'nee' tegen de Grondwet.
- b. Europa blijft zijn huidige basisvorm houden: geen Europese superstaat en geen federaal Europa.
- c. Wel dient er met spoed gewerkt te worden aan een betere democratische controle van de Europese macht.
- d. Dit vraagt om een herziening van het Verdrag van Lissabon, waarbij het besluitvormingsproces en de controle op de macht aangepast moeten worden aan een Unie van 27 lidstaten.
- e. LibDem wil het Europa van de burger realiseren in plaats van het huidige Europa van de lidstaten.
- f. Eerst een duidelijke visie hierover binnen Nederland bereiken; vervolgens coalities zoeken met gelijkgestemden in de andere lidstaten.
- g. De kwestie van de zetel van het Europees Parlement (Straatsburg/Brussel) en van de Raad (Brussel/Luxemburg) moet worden opgelost in het kader van een herziening van het vestigingsplaatsenbeleid van de Europese instellingen.
- h. De mogelijke toetreding van Turkije brengt een aantal nog onopgeloste problemen met zich en dient te worden afgewezen.

- i. LibDem is voor een referendum voorafgaand aan het openen van onderhandelingen met nieuwe kandidaat-lidstaten.

11. Milieu en energie

Wie oog heeft voor de toekomst, zet de zorg voor het milieu hoog op de politieke agenda. De klimaatverandering, de toenemende CO₂ concentratie en de stijging van de zeespiegel tonen aan dat wij niet door kunnen gaan met het steeds verder aantasten van het milieu. Er moeten concrete doelen worden gesteld.

Een effectief milieubeleid dient marktconform te zijn. Grensoverschrijdende milieuvervuiling vergt voorts een internationale (Europese) aanpak. Een adequaat – en wellicht streng – milieubeleid hoeft niet ten koste van onze concurrentiepositie te gaan. Integendeel, een milieubeleid dat vooruitziend en anticipeert op de toekomstige energieschaarste kan ons bedrijfsleven uiteindelijk een concurrentievoordeel opleveren.

Ook het energiebeleid vraagt om in ieder geval een duidelijke visie op wat Europees en wat nationaal wordt geregeld. Een schaarste aan olie en gas is op termijn onvermijdelijk. We weten nu alleen niet precies wanneer deze zich zal voordoen. Het is daarom van belang de ontwikkeling van alternatieve vormen van – duurzame - energie te stimuleren. Er gebeurt weliswaar al veel op dit gebied; het gaat er evenwel om zorg te dragen voor een brede toepasbaarheid van mogelijke alternatieven. Een voorbeeld is biodiesel; deze wordt in Duitsland en Frankrijk op grotere schaal toegepast dan in Nederland. Kernenergie is een uiterst omstreden energiebron. Uit een oogpunt van CO₂ uitstoot lijkt toepassing aantrekkelijk, daartegenover staat dat de afvalproblemen voor toekomstige generaties een ernstige milieubelasting zijn. Onderzoek kan er toe leiden dat op de langere termijn een oplossing gevonden wordt voor het afvalprobleem. Derhalve wordt onderzoek naar kernenergie (kernfusie) wel nagestreefd.

Ten slotte vinden wij dat de distributienetten een publieke functie vervullen; er is immers voor de consument geen keuzevrijheid en van concurrentie is derhalve geen sprake. Zij moeten daarom in publieke handen blijven.

Standpunten

- a. LibDem is voor een marktconform milieubeleid: het gaat er om de externe effecten van de milieuvervuiling te internaliseren: de milieuvervuiling moet in de prijs van het goed tot uitdrukking komen (“de vervuiler betaalt”).
- b. Dus geen subsidiering van zaken die voor de ontvanger toch al nuttig moeten zijn (zoals woningisolatie).
- c. Indien nodig is LibDem voorstander van tijdelijke subsidies om nieuwe technologieën te ontwikkelen.
- d. LibDem is voor de geleidelijke en aangekondigde invoering van een algemene (Europese) heffing op CO₂-uitstoot; de opbrengsten daarvan worden aan de burger teruggegeven in de vorm van lastenverlichting (vervuilende producten worden zo duurder en schone producten goedkoper) en er komt een correctiemechanisme aan de grens om de nadelen voor de concurrentiepositie van Europese bedrijven te compenseren.
- e. Wij moeten anticiperen op toekomstige energieschaarste door alternatieve energiebronnen te zoeken.

- f. Distributienetten blijven in publieke handen.
- g. Met kernenergie moeten wij behoedzaam omgaan, maar er rust geen taboe op. Onderzoek moet zeker voortgezet en gestimuleerd worden.

12. Verkeer, vervoer

Mobiliteit is essentieel voor onze economie. Het is daarom van belang het fileprobleem goed aan te pakken. Dat kan niet alleen door meer asfalt te leggen, maar ook door te zorgen voor een betere doorstroming op bestaande wegen. Dat kan bijvoorbeeld door het instellen van een groene golf met snelheidsindicatie op randwegen en in steden. Maar dat kan ook door meer snelheidsindicaties te geven op snelwegen, wanneer zich knelpunten voordoen.

Daarnaast kan het wegverkeer ontlast worden door zorg te dragen voor een goed openbaar vervoer en vervoer over water. Het openbaar vervoer is een overheidstaak: als reiziger kun je immers niet uit twee concurrerende spoormaatschappijen kiezen. Bij lijnbussen is dat in theorie denkbaar, maar in de praktijk leidt dat tot inefficiënties. De overheid dient daarom zorg te dragen voor een goed, frequent en betaalbaar openbaar vervoer met een goede dienstverlening. Er is in dit opzicht veel ruimte voor verbetering.

Om het gebruik van het openbaar vervoer te vergemakkelijken, dient ook de aan- en afvoer naar stations verbeterd te worden. Dit is immers vaak een knelpunt, dat tot veel tijdverlies leidt. Hier kan het semi-openbaar vervoer een grotere rol spelen.

In de eerste plaats taxi's. Het is van belang dat er meer en betaalbare taxi's komen. De taximarkt is een aantal jaren geliberaliseerd, doch dit is halfslachtig gebeurd, zonder goed over de consequenties na te denken. De overheid dient hier zijn rol als marktmeester op zich te nemen door zorg te dragen voor concurrentie en transparantie voor de consument.

Ten tweede kan er een beter en overzichtelijker systeem komen van belbussen en gedeelde taxi's. Dit kan ook de bereikbaarheid in afgelegen gebieden verbeteren.

Ten derde kan een stelsel van huurauto's en huurfietsen bij stations worden gecreëerd dan wel verder uitgebreid, waardoor het mogelijk moet zijn een reis gedeeltelijk met het openbaar vervoer en gedeeltelijk per fiets en auto te plannen.

Standpunten

- a. De bereikbaarheid van Nederland dient geoptimaliseerd te worden, waarbij alle wijzen van vervoer betrokken moeten worden, zowel over via, lucht, spoor als weg.
- b. Waar nodig dienen capaciteitsproblemen op de weg aangepast te worden door verbreding van bestaande wegen of aanleg van nieuwe.
- c. Daarnaast het fileprobleem aanpakken door een betere doorstroming: meer groene golf en slimme snelheidsindicaties.
- d. Het is van belang de autokosten variabel te maken onder gelijktijdige afschaffing van de vaste lasten als wegenbelasting en BPM. Het beprijzen van mobiliteit kan het beste plaatsvinden via het bestaande systeem van accijnsheffing op de brandstofprijs. Dat stimuleert zuinige brandstofgebruik door minder te rijden, in de file te staan en bevordert de verlaging van CO₂-uitstoot. Uiteindelijk dient deze accijnsheffing op te gaan in een algemene CO₂-heffing (zie paragraaf 11).
- e. Er komt geen kilometerheffing.
- f. Openbaar vervoer is een overheidstaak.

- g. LibDem staat voor het versterken van het openbaar vervoer; onder meer dient dit veel klantvriendelijker te zijn.
- h. LibDem is voor het verbeteren aan- en afvoer naar stations, waaronder het invoeren van een systeem van huurauto's bij de stations, analoog aan het –nog verder te verbeteren – systeem van huurfietsen.
- i. LibDem is voor betere en betaalbare taxi's; de overheid dient zijn rol als marktmeester op zich te nemen en zorg te dragen voor een transparante, concurrerende markt.
- j. LibDem is voor stimulering van belbussen en deeltaxis.

13. Huisvesting

De Nederlandse woningmarkt laat grote onevenwichtigheden zien, die mede het gevolg zijn van verkeerde beleidskeuzes in het verleden. Zo is het voor starters op de woningmarkt zeer lastig een geschikte en betaalbare huur- of koopwoning te vinden. Er is te weinig aanbod, zeker op deelmarkten, hetgeen mede veroorzaakt wordt door te weinig doorstroming. De doorstroming wordt belemmerd door de overdrachtsbelasting voor koopwoning en door huurwaarden die langdurig ver beneden een marktconforme waarde liggen.

De oplossing moet niet alleen gezocht worden in nieuwbouw, maar ook in een betere marktwerking. Dit zal leiden tot een hoger aanbod.

LibDem pleit voor een integrale aanpak. Eerst moet gedefinieerd worden hoe een evenwichtige woningmarkt er uit ziet. Hierbij moet het even aantrekkelijk zijn een woning te kopen dan wel te huren of te verhuren. De keus hangt dan van de omstandigheden af en noch voor hoge noch voor lage inkomens moe dat a priori enig verschil uitmaken.

Pas als er consensus is hoe een evenwichtige woningmarkt er uit ziet, kan bepaald worden hoe en in welk tempo wij dat willen bereiken. In ieder geval moet de overdrachtsbelasting worden afgeschaft. Dit is immers een belasting op mobiliteit en staat haaks op de gedachte de economie flexibel te maken.

Daarnaast kan het aanbod van woningen worden vergroot door er voor te zorgen dat de geplande nieuwbouw ook daadwerkelijk gerealiseerd wordt. De processen in het kader van ruimtelijke ordening moeten worden herzien, zodat belangen sneller afgewogen kunnen worden en de periode tussen planontwikkeling en planuitvoering sterk kan worden verkort.

Standpunten

- a. LibDem is van mening dat er een integrale visie op de woningmarkt ontwikkeld moet worden, waarbij zowel de markt voor huurwoningen als voor koopwoningen wordt herzien;
  - elementen hierbij zijn: herziening hypotheekrente (omvormen tot tax credit), afschaffen overdrachtsbelasting en huurwaardeforfait, meer mogelijkheden voor tijdelijk huren, verbetering doorstroming, aanbod op woningmarkt verhogen;
  - randvoorwaarde daarbij is dat er geen schokeffecten zijn: hervormingen worden geleidelijk doorgevoerd, zodat bestaande verplichtingen kunnen worden nagekomen en eenieder tijdig op mogelijke wijzigingen kan inspelen.

- pas na consensus over een integrale visie op de woningmarkt, kunnen maatregelen genomen worden die binnen een zekere termijn de gewenste situatie bereiken.
- b. LibDem is voor een herziening van de procedures in het kader van de ruimtelijke ordening, zodat belangen sneller afgewogen kunnen worden en de periode tussen planontwikkeling en planuitvoering sterk kan worden verkort.
- c. Speculatie van landbouwgronden wordt tegengegaan door versterking van het voorkeursrecht voor gemeenten om gronden tegen de marktprijs voor landbouwgrond aan te kopen.
- d. Wijk- of buurtparticipatie door bewoners wordt gestimuleerd via de gemeenten door een buurtbudget.

14. Landbouw

De landbouw vormt voor Nederland een van de belangrijkste economische sectoren. Niet alleen draagt de sector vanwege haar hoogwaardige kwaliteit bij aan een goede exportpositie van Nederland, ook biedt de landbouw (en met name de aan de landbouw gerelateerde leveranciers en afnemers) veel werkgelegenheid. Daarnaast is de landbouw in hoge mate betrokken bij onze natuurlijke omgeving en het landschap. LibDem wil een evenwicht tussen enerzijds ruimte voor de ontwikkeling van de landbouw als mededragers van economie en landschap en anderzijds de eisen aan voedselveiligheid en de milieudoelstellingen.

Standpunten

- a. Met het oog op de verdere vrijmaking van de wereldhandelsprijzen kiest LibDem daarbij niet voor bescherming, die op de lange termijn onhoudbaar en onbetaalbaar wordt, maar voor het stimuleren van innovatie in bedrijfsvoering en nieuwe gewassen. Daarbij vormt het uitgangspunt voor de kwaliteit en veiligheid de uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek.
- b. Beheerovereenkomsten tegen een reële vergoeding vormen een goede basis om natuur en landschap door agrariërs te laten verzorgen.
- c. Veilig voedsel dient het vertrouwen van de burger te hebben. Degelijke betrouwbare en vrij beschikbare informatie is daarvoor een randvoorwaarde. Het is een overheidstaak om toe te zien op de eerlijke voorlichting.
- d. LibDem ondersteunt de ondernemers om reststromen uit de landbouw in te zetten voor energieopwekking zoals in biogasinstallaties.

15. Cultuur

Een goed cultuurbeleid hoort bij de kwaliteit van onze samenleving. In een evenwichtige vrije samenleving geeft een liberaal cultuurbeleid ruimte voor creativiteit en inspiratie. Het besef voor het Nederlands cultureel erfgoed en de noodzakelijke ruimte voor nieuwe kunstuitingen kan in een tijd waarin veel aandacht voor de economische belangen is, ten onrechte veronachtzaamd worden. De overheid heeft hierbij een voorwaardenscheppende en veelal ook opdrachtverstrekken rol. Het beleid geeft aan kunstenaars de mogelijkheden om zich te ontplooien en ontwikkelen. Marktwerving geeft

daarbij een gezonde prikkel om kwaliteit te leveren. Wanneer echter te veel aan de markt wordt overgelaten, leidt dat tot een verarming van de Nederlandse cultuur.

Standpunten

- a. De overheid moet zorg dragen dat culturele activiteiten in diverse vormen kunnen blijven bestaan en neemt hierin een faciliterende positie in.
- b. Theaters en musea moeten voor een breed publiek toegankelijk zijn. Er moet voor gewaakt worden niet a priori jarenlang individuele/groepen van kunstenaars te subsidiëren.
- c. De publieke omroep zal als platform voor de Nederlandse pluriforme samenleving versterkt worden om zo de spiegel van onze multiculturele samenleving te kunnen zijn. Kenmerkend voor de Nederlandse publieke omroep is de toegankelijkheid van de media op niet-commerciële basis voor iedereen. Deze toegankelijkheid wordt democratisch gelegitimeerd door omroepverenigingen.
- d. LibDem kiest voor het behoud het Nederlandse culturele erfgoed door meer geld aan onze monumenten en beschermde stads- en dorpsgezicht te besteden.

16. Informatievoorziening

Door technologische vooruitgang is veel informatie snel en ruim toegankelijk geworden. Het informatietijdperk vraagt om een aantal maatregelen die de vrijheid van het individu beschermen en zorg dragen dat de beschikbare informatie ook zo ruim mogelijk voor iedereen toegankelijk is. Zo moet onder meer de privacy beschermd worden en netneutraliteit gewaarborgd zijn. Ook vraagt het informatietijdperk om een nieuwe benadering van het auteursrecht. De nu gangbare opvattingen zijn niet alleen achterhaald, maar ook op den duur niet te handhaven. Onder meer moet de heffing op blanco beeld- en geluidsdragers worden afgeschaft en geen geld meer worden afgedragen voor het luisteren naar muziek op het werk of in de horeca.

Daarnaast hebben openbare bibliotheken een duidelijke functie, want betrouwbare informatie vergaren wordt steeds meer een taak voor specialisten. Tegenwoordig komt informatie bij de mensen thuis, maar de betrouwbaarheid van de bronnen is niet altijd evident.

Openbare bibliotheken moeten voorzien in educatie en projecten, gericht op informatievoorziening. De tijd dat elk dorp een bibliotheek had met puur een uitleenfunctie is voorbij. Regionale bibliotheken aangevuld met steunpunten en een goed functionerende online-bereikbaarheid hebben de toekomst. De moderne bibliotheek is niet alleen een fysieke bibliotheek waar gebruikers heengaan (zowel online als in de echte wereld), maar zal tevens de diensten aanbieden op de (virtuele) plekken waar gebruikers zijn. En de moderne bibliotheek maakt gebruik van de Web 2.0 tools waar de gebruikers al vertrouwd mee zijn.

Standpunten

- a. Privacy en netneutraliteit worden gewaarborgd.
- b. De heffing op blanco beeld- en geluidsdragers wordt afgeschaft.

- c. Voor het luisteren naar muziek op het werk en achtergrondmuziek in de horeca behoeft geen geld meer te worden afgedragen.
- d. Openbare bibliotheken hebben nog steeds een belangrijk rol te vervullen; hun functie wordt aangepast aan het informatietijdperk.

17. Veiligheid, politie

De zorg voor veiligheid van de ingezetenen is traditioneel een kerntaak van de overheid. Zonder veiligheid bestaat er geen vrijheid.

Ook op dit gebied is er ruimte voor verbetering. Nog steeds wordt een te laag percentage van de misdrijven daadwerkelijk opgelost. Een effectieve criminaliteitsbestrijding verdient dan ook prioriteit. Dat geldt niet alleen voor de grote misdrijven, maar ook voor de kleine criminaliteit, inclusief het vandalisme. Gelet op de toenemende internationale criminaliteit, is daarbij een veel sterkere Europese dimensie aangewezen. Hoewel de bestrijding van terrorisme belangrijk is, mag deze slechts in het uiterste geval ten koste gaan van de privacy.

Het opleggen van kwantitatieve doelstellingen voor de uit te schrijven bekeuringen leidt tot verkeerde prikkels. Dat is ook voor de politieagenten zelf frustrerend, omdat zij in feite met de verkeerde boodschap op pad worden gestuurd en daarmee aan geloofwaardigheid verliezen. Wel dient de politie op een adequate wijze verantwoording af te leggen over de criminaliteitsbestrijding.

Het is voorts van belang dat de overheid het besef van normen en waarden versterkt. In dat kader is het onbegrijpelijk dat in Nederland fietsendiefstal al jarenlang op grote schaal wordt getolereerd, zonder dat de overheid daar een vinger naar uitsteekt. Den Haag vergadert soms dagen over een toelage van € 35 op jaarbasis voor de minima. Maar tegelijkertijd komt het voor dat de burger soms drie keer per jaar voor een waarde van €150 of meer wordt bestolen. En dat overkomt doorgaans jongeren. Een cynischere wijze om de jongeren besef van normen en waarden bij te brengen is niet denkbaar. Wij stellen daarom een systeem voor waarbij iedere fiets een identificatienummer krijgt en een bijbehorend pasje. Wie een fiets koopt zonder dat pasje is een heler. Dit is de enige manier om de fietsendiefstal effectief te bestrijden.

Standpunten

- e. Het is noodzakelijk het percentage opgeloste misdrijven te verhogen; dit kan door een efficiëntere en professionelere werkwijze bij de politie.
- f. Meer aandacht voor Europese samenwerking bij criminaliteitsbestrijding.
- g. De inzet van de politie moet gericht zijn op een veilige samenleving en niet op het aantal uit te schrijven bekeuringen.
- h. Bestrijding van terrorisme blijft een hoge prioriteit houden; slechts in het uiterste geval mag deze ten koste van de privacy en de bescherming van het individu gaan.
- i. LibDem staat achter de ingevoerde identificatieplicht voor iedereen boven de 14 jaar. Aangezien deze verplichting door de overheid is opgelegd, acht LibDem het een logisch gevolg dat de overheid aan iedere burger eenmalig een gratis identiteitskaart (ter grootte van een bankpasje) ter beschikking stelt.
- j. Fietsdiefstal effectief bestrijden door invoering van een fietsidentificatienummer en bijbehorende fiets-eigenaarspas.

18. Zorg

De zorg is de afgelopen jaren als gevolg van de stelselwijziging in 2006 ingrijpend veranderd. Positief aspect daarvan is dat het onderscheid tussen ziekenfonds- en particulier verzekerde is opgeheven. Maar in wezen bevat het stelsel een aantal weeffouten en zijn sommige aspecten niet goed doordacht.

De stelselwijziging was vooral geïnspireerd is door het stijgende aandeel van de zorg in het bruto nationaal product (BNP) en beoogde die te keren. Dat is niet gelukt, integendeel.

Een zekere stijging van het aandeel zorg in het BNP is onvermijdelijk en ook acceptabel. Deze wordt onder meer veroorzaakt doordat de productiviteit in de dienstensector minder snel stijgt dan in de goederensector; hierdoor neemt de relatieve prijs van de diensten toe (het zgn. Baumol-effect). Ook zal een gestegen individuele vraag aan de stijging van het aandeel van de zorg hebben bijgedragen. Het is dus logisch dat het aandeel van de zorg in het BNP toeneemt. Als gevolg van de hervorming van het stelsel in 2006 zijn de zorgkosten evenwel veel sterker gestegen dan voorheen. Dat heeft onder meer te maken met een aantal weeffouten die de zorg nodeloos duur maken.

Eén van die weeffouten is dat de verzekeraars te veel macht hebben. Het nieuwe stelsel belemmert in wezen de keuzevrijheid van patiënt en arts en leidt bovendien tot veel bureaucratie. Dit zal op den duur ten koste van de kwaliteit van de zorg gaan en tevens de zorg duurder maken. Het is daarom van belang het stelsel zodanig aan te passen dat deze keuzevrijheid hersteld wordt. De regierol die verzekeraars nu hebben – het 'inkopen van zorg' – moet daarbij verdwijnen. Wel kunnen zij een rol spelen bij het bewaken van prijs en volume. Aldus kunnen de goede aspecten van het nieuwe stelsel gehandhaafd blijven, waarbij wel een beter doordacht systeem gerealiseerd wordt.

Voorts heeft het eigen risico zoals dat nu geldt twee ongewenste gevolgen. Zo lang het eigen risico nog niet bereikt is, betaalt de patiënt de zorgkosten zelf, hetgeen een extra drempel voor de zorg opwerpt. Wanneer het eigen risico eenmaal overschreden is, is de extra zorg gratis, hetgeen een aansporing is meer te consumeren. LibDem wil het eigen risico dan ook afschaffen en vervangen door een stelsel van proportionele eigen bijdragen tot een bepaald maximum. Dat verlaagt de drempel voor de zorg en zal voorts tot een sterkere reductie van de zorgkosten leiden.

Een verschuiving, waar mogelijk, naar de eerstelijns zorg zal bovendien de kwaliteit van de zorg ten goede komen en de kosten reduceren.

Tenslotte moet er oog zijn voor alternatieve geneeswijzen. Deze hebben vaak een gunstig effect, ook al valt is dat niet altijd volgens de traditionele onderzoeksmethoden te verklaren. Bovendien zijn zij doorgaans goedkoper. Het vergoeden van alternatieve geneeswijzen kan bijdragen aan een reductie van de kosten van de zorg.

Deze maatregelen zullen tot een grotere toegankelijkheid van de zorg en een verlaging van kosten leiden.

Standpunten

- a. LibDem wil de weeffouten van het huidige zorgstelsel corrigeren.
- b. LibDem wil de regie weer terug bij arts en patiënt en niet bij de verzekeraars.
- c. LibDem is voor een afschaffing van het minimale eigen risico en de invoering van een proportionele eigen bijdrage (bijvoorbeeld 10%) tot een bepaald maximum

(bijvoorbeeld € 3.000); per saldo wordt dan maximaal € 300 betaald, hetgeen minder dan het huidige eigen risico.

- d. LibDem is voor een beter doordacht stelsel van declaraties en prikkels voor efficiency.
- e. De bureaucratie in de zorg kan en moet aanzienlijk verminderd worden.
- f. Alternatieve geneeswijzen, zoals acupunctuur en homeopathie moeten, mits zij aan kwaliteitseisen voldoen, op dezelfde wijze behandeld en vergoed worden als de traditionele geneeskunde. De BTW-vrijstelling – die de Kunduz-coalitie heeft afgeschaft – moet weer terug komen.
- g. LibDem streeft naar een optimale inzet van de eerstelijns zorg.
- h. LibDem is voor het langer zelfstandig wonen van ouderen en verkort van de opnameduur in ziekenhuizen. Dit vraagt om een versterking van de kwaliteit van de thuiszorg. De hogere kosten daarvoor worden gefinancierd door de besparingen in de duurdere zieken- en verzorgingshuizen.

19. Voeding en genotmiddelen

Voeding is een belangrijke factor voor onze gezondheid. De overheid dient de kwaliteit van de voeding te waarborgen, waarbij aan de consument zo veel mogelijk vrijheid om te kiezen wordt geboden.

Dat vraagt in de eerste plaats om kwaliteitseisen en kwaliteitscontrole.

Daarnaast dient de overheid maximale transparantie voor te schrijven voor wat de samenstelling en de bereidingswijze van voeding en genotmiddelen betreft, zodat de consument weet wat hij kiest. Daar valt nog veel te verbeteren. Bijna niemand weet nu dat in een liter sinaasappelsap net zo veel suiker zit als in een liter cola. Ook weet bijna niemand dat met het 'natuurlijk sap' dat in sinasappelsap zit vaak sap van natuurlijke aardappelen of natuurlijke bietenpulp wordt bedoeld. Noch weten velen dat marsepein vaak niet meer met amandelen wordt bereid, maar met gemalen sinaasappelpitten. De consumentenorganisaties kunnen een rol spelen bij het beoordelen van de transparantie in dezen.

De kleine, vaak ambachtelijke ondernemers met vakkennis zijn inmiddels bijna geheel uit het straatbeeld verdwenen door de concurrentie van supermarkten en het afschaffen van de benodigde vakdiploma's in het verleden. Daarmee is veel vakkennis verloren gegaan. In een kenniseconomie dient ook deze vakkennis gewaardeerd en gestimuleerd te worden. LibDem is niet voor het herinvoeren van verplichte diploma's, maar bepleit ook hier een systeem van transparantie, zodat de consument weet in welke winkels hij waren kan kopen die met vakkennis bereid zijn.

Voedingsleer en warenkennis zouden voorts verplichte kost in alle schoolcurricula moeten zijn, evenals hygiëne en gezondheidsleer, bijvoorbeeld als onderdeel van lessen biologie. Hierbij kan tevens de relatie tussen voeding en gezondheid aan bod komen. Het aanbod van snoep en andere ongezonde producten op scholen zou moeten worden ontmoedigd, ter bescherming van minderjarigen. Het gebruik van gezonde producten stimuleren is beter dan ongezonde producten extra belasten. LibDem is dan ook tegen het invoeren van een zogenaamde vet-taks.

Op termijn zal kennis over voeding en daarmee samenhangend consumptiegedrag leiden tot lagere zorgkosten. Mensen moeten altijd wel zelf de keuze blijven hebben wat ze kopen en consumeren.

De verkoop van alcohol aan minderjarigen moet worden verboden en de overconsumptie van alcohol ontmoedigd.

De verkoop van softdrugs moet worden gelegaliseerd en zowel de verkoop als de productie moet gereguleerd worden. Daarmee kan een kwaliteitscontrole gewaarborgd worden die voorkomt dat er door het gebruik van verontreinigde producten de gezondheids- of verslavingsrisico's groter worden. Tevens zal dat de criminaliteit verminderen.

Standpunten

- a. De overheid draagt zorg voor een zo groot mogelijke transparantie bij voedings- en genotmiddelen. De consument moet weten wat hij eet.
- b. Vakkennis wordt gestimuleerd en de overheid draagt zorg voor transparantie over het aanbod van met vakkennis bereide producten.
- c. Een zekere mate van voedings- en warenkennis en de relatie tussen voeding en gezondheid moet onderdeel worden van het schoolcurriculum.
- d. De verkoop van ongezonde producten in scholen wordt ontmoedigd.
- e. De verkoop van alcohol aan minderjarigen wordt verboden.
- f. De verkoop van softdrugs wordt gelegaliseerd en de productie er van gereguleerd, waarbij kwaliteitseisen aan de producten worden gesteld.

20. Vergrijzing

Het 'probleem' van de vergrijzing wordt veroorzaakt door de overgang van een snel groeiende bevolking naar een stabiele bevolking met een evenwichtige opbouw, die een hogere leeftijd bereikt. Op zichzelf is dat een gunstige ontwikkeling.

Bij een stijgende levensverwachting is het niet onlogisch om ook langer te werken. Een verhoging van de AOW- en pensioengerechtigde leeftijd ligt dan ook voor de hand. Het probleem is evenwel dat de Nederlandse arbeidsmarkt daar geheel niet voor uitgerust is. Wie ouder dan 45 is, wordt door werkgevers vaak als (te) oud gezien en heeft moeite een nieuwe baan te vinden. Dat geldt zeker voor personen die zich op andere werkzaamheden moeten richten dan hun vorige betrekking. Ouderen die nu ontslagen worden hebben feitelijk geen perspectief meer op een passende baan; uiteindelijk komen zij met het huidige beleid in de bijstand terecht.

De overheid dient er voor zorg te dragen dat ouderen niet (te zeer) in inkomen terug vallen. Een activerende overheid kan daarbij zorg dragen voor eventuele om- en bijscholing, zodat ook iedere oudere met de nodige kennis en vaardigheden de arbeidsmarkt kan betreden. Om zorg te dragen dat ouderen concurrerend kunnen blijven kan de overheid zo nodig een – al of niet tijdelijke – aanvulling op het salaris geven.

Daarnaast is een mentaliteitsverandering bij werkgevers noodzakelijk. Het moet net zo gebruikelijk zijn om iemand van 62 aan te nemen als iemand van 35. De overheid kan hierin een voorbeeldfunctie vervullen door op alle niveaus en voor alle functies ook ouderen aan te nemen. Dat vraagt om een koerswijziging van 180 graden.

Zonder deze koerswijziging is het zinloos en zelfs asociaal om de AOW- en de pensioenleeftijd te verhogen.

Standpunten

- a. De verhoging van de AOW-leeftijd dient gepaard te gaan met een beleid dat zorgt dat ouderen daadwerkelijk werk op passend niveau kunnen vinden.
- b. De overheid draagt zorg voor de eventuele om- en bijscholing van ouderen die anders geen passend werk kunnen vinden.
- c. De overheid treft voorzieningen dat ouderen die geen werk kunnen vinden niet te sterk in inkomen terugvallen.
- d. LibDem geeft hoge prioriteit aan een actief beleid om ook oudere werknemers aan de slag te houden; dit vergt een cultuuromslag bij overheid en bedrijfsleven.

21. Buitenlands beleid

Bij het buitenlands beleid zal onvermijdelijk een steeds grotere rol voor de Europese Unie zijn weggelegd. Dit is de enige manier waarop wij als Europese landen nog invloed in de wereld kunnen uitoefenen. Maar dit zal een geleidelijk proces zijn, dat mede afhangt van de ontwikkelingen van de Europese Unie op institutioneel vlak.

Wij zijn voorstander van een buitenlands beleid dat onze eigen normen en waarden centraal stelt, waarbij het van belang is respect te hebben voor de normen en waarden van andere culturen, voor zover deze niet op gespannen voet staan met de onze.

Wij willen terughoudendheid betrachten met het verlenen van steun aan landen die zelf de uitgangspunten van hun eigen rechtssysteem niet respecteren.

Standpunten

- a. Het buitenslands beleid is gericht op het bevorderen van vrede en stabiliteit in de wereld.
- b. Nederland draagt zo veel mogelijk bij aan het versterken van de internationale rechtsorde.
- c. Langzamerhand zal een steeds groter deel van het buitenlands beleid in Europese context worden gevoerd.
- d. Globalisering van de economie versterkt de noodzaak om de verschillen tussen de arme en rijken landen te verkleinen en om gelijkwaardigheid van landen in het economisch verkeer (wereld vrijhandel) na te streven. Verschillen zullen niet verdwijnen door arme landen aan een financieel infuus te leggen.

22. Burger en overheid, burger en politiek

De burger heeft weinig vertrouwen meer in de politiek. De burger verwacht dat de overheid goed doordachte oplossingen voor de lange termijn biedt. Daar ontbreekt het nu aan. Dit heeft onder meer te maken met het gebrek aan diepgang in het politieke debat en de grote aandacht voor de waan van de dag.

Het gebrek aan vertrouwen heeft te maken met het functioneren van de overheid, maar ook met het functioneren van de politiek. Eén van de belangrijke redenen is dat de controlerende taak van de Tweede Kamer onvoldoende is. De Tweede Kamer kan te

weinig tegenmacht aan de regering bieden, waardoor bewindslieden meestal te lang aan het pluche blijven kleven, of vroegtijdig opstappen, zodat zij geen verantwoording aan het Parlement hoeven af te leggen.

Een andere reden is het gebrek aan een consistente ideologie bij veel van de politieke partijen: een visie op de maatschappij en op de economie. De kiezer stemt immers niet zozeer op een verkiezingsprogramma, maar vooral op de lange termijn visie waarop deze gebaseerd is. Met een duidelijke lange termijn visie kan een partij ook blijvend het vertrouwen van de kiezer winnen. Daar ontbreekt het nu duidelijk aan. Sommige partijen bepleiten of ondersteunen maatregelen, die later in het zicht van verkiezingen weer worden ingetrokken. Een dergelijk inconsistent gedrag van belangrijke politieke partijen ondermijnt het vertrouwen van de burger in politiek en overheid.

In verband hiermee is er ook een gebrek aan zelfstandig denken binnen de grotere fracties. Er heerst binnen de coalitiepartijen vaak een ijzeren fractiediscipline, die ten dienste staat aan de bewindspersonen in het kabinet. Dit vloeit voort uit de onzekerheid van politieke partijen, met name die partijen die een consistente ideologie ontberen. Waar behoefte aan is, is een duidelijkere tegenmacht en een verbetering van de werking van onze democratie. Hiertoe is het onder meer noodzakelijk dat de ondersteuning van de Tweede Kamer versterkt wordt. Maar ook moet de ministeriele verantwoordelijkheid duidelijker gedefinieerd worden; deze kan niet los gezien worden van de ambtelijke aansturing binnen het departement.

Vaak bieden kleinere fracties inhoudelijk het beste tegenspel tegen de regering; zij zijn immers niet gebonden aan een regeerakkoord of andere voor de kiezer minder relevante belangen. Het politiek stelsel dient het bestaan van deze kleinere fracties dan ook te koesteren. Een vermindering van het aantal Kamerzetels dient dan ook met klem te worden afgewezen. Hetzelfde geldt voor het rechtstreeks kiezen van de Minister President of andere cosmetische ingrepen op staatsrechtelijk gebied, die er alleen toe dienen dat de controle op de macht nog sterker beperkt wordt. In hetzelfde stramien past de misvatting dat de grootste partij altijd de Minister President moet leveren. Dat is staatsrechtelijk onjuist en ook schadelijk voor de democratie. Wel zou het tot de mogelijkheden behoren dat de formateur door de Kamer gekozen wordt, mits er een duidelijke terugvaloptie is bij een patstelling, waarbij een beroep kan worden gedaan op de (Vice-)President van de Raad van State.

De overheid dient er voor de burger te zijn en niet andersom. Dat betekent dat de overheid in al zijn handelen de burger zo veel mogelijk tegemoet moet komen. Wanneer de burger geacht wordt de wet te kennen (vooralsnog een fictie), dient de overheid hem daarin bij te staan door alle wetgeving op internet toegankelijk te maken.

Standpunten

- a. Geen reductie van het aantal zetels in Eerste en Tweede Kamer.
- b. Geen onnodige drempels voor het deelnemen aan verkiezingen.
- c. Versterking democratische controle door betere ondersteuning Tweede Kamer.
- d. Iedere bestuurslaag draagt er zorg voor dat alle wetgeving (materieel en formeel) op een inzichtelijke manier op internet beschikbaar is; zowel de volledige tekst als een korte samenvatting van de rechten en verplichtingen.
- e. Iedere bestuurslaag draagt er zorg voor dat burgers zich elektronisch kunnen abonneren op alle wijzigingsvoorstellen op een door hun aangegeven terrein.

+++++